

Tačiau medžiaginio lygmens dominavimas pramoginiame mene nereiškia, kad išnyksta antrasis, giluminis, idealusis lygmuo. Kultūros darbuotojų dėmesys turėtų būti nukreiptas ta linkme, akcentavo H. Kobeckaitė, kad visuomenei, ypač jaunimui, būtų pateikiamas pirmarūšis pramoginis menas, t. y. menas, kuris, tarpininkaujant hedonistinei funkcijai, atliktų pozityvią auklėjamąją, pažintinę funkcijas, formuotų prasmingą asmenybės estetinį ir dorovinį idealą.

Literatūros mokslininkas V. Kubilius kalbėjo apie pramoginę literatūrą. Jis pritarė K. Stoškaus minčiai, kad menas yra santykio su žmogiškomis vertybėmis išraiška. O vertybių dydis bei gylis ir sukuria meniškumo lygius.

Literatūra atlieka įvairias funkcijas. Viena jų — suteikti pramogą, malonaus įdomumo valandėles. Šiuolaikinė mokslo ir technikos revoliucija formuoja masinės kultūros tipą, ir dabarties literatūroje stiprėja pramoginis elementas. Pramoginės literatūros specifiką pranešėjas aiškino taip: ji rodo aiškų ir uždarą pasaulio modelį, veikėjai turi pastovias siužetines funkcijas; ji dažniausiai neturi meninio originalumo ir novatoriškumo ambicijų.

V. Kubilius, kaip ir H. Kobeckaitė, pasisakė prieš panieką pramoginiam menui (panieka negali sustabdyti jo plitimo). Reikia ieškoti būdų pagerinti jo kokybę.

Ž. Jackūno (RMTB) pranešime buvo gvildinama meno visuomeninio vertingumo problema. Pranešėjo nuomone, atskirų meno teorijų filosofinių metodologinių pagrindų priešingumas yra vienas iš svarbiausių veiksnių, apsprendžiančių meno visuomeninės reikšmės vertinimų prieštarumą. Priešingos pažiūros išryškėja, sprendžiant tokius klausimus, kaip meno autonomiškumas, tikrovės atspindėjimo ir kūrybos santykis mene, subjektyvių ir objektyvių veiksnių vaidmuo meno kūryboje ir kt. Vienas tų klausimų sprendimo variantų yra požiūris, kad meną galima priskirti tokiai kategorijai reiškinių, kaip pramoga, žaidimas, pasilinksminimas. Dialektinė materialistinė metodologija duoda galimybę, neignoruoja meno santykinio savarankiškumo, autonomiškumo, atskleisti istoriškai kintantį meno vaidmenį visuomenėje.

Apie meno kūrinio suvokimą ir madą kalbėjo V. Parulskienė (VVU). Meno kū-

riny egzistuoja ne tuštumoje, o vertybinėje „atmosferoje“, nuo kurios gali būti griežtai atribotas tik kaip daiktas. Meniškai reikšmingas jis yra vien žmogui reikšmingame pasaulyje. Meno kūrinys gali būti vertinamas estetinio suvokimo procese įvairių nuostatų — jų tarpe ir mados — pagrindu.

Poilsio ir laisvalaikio problemas kėlė sociologai A. Mitrikas ir L. Miškinienė. L. Miškinienės pranešime „Rekreacinis poilsis gamybiniuose kolektyvuose“ buvo kalbama apie aktyvias ir pasyvias poilsio formas, apie rekreacinio poilsio paskirti ir svarbą, apie jo organizavimo trūkumus.

A. Mitriko pranešimo tema — „Pramoga laisvalaikio užsiėmimuose“. Pranešėjas skyrė šias pramoginės veiklos formas: 1) naudojamasi masinės informacijos priemonių teikiama pramogomis, 2) pramoginį bendravimą ir 3) pramoginę kūrybą. Pateikė duomenų, kokią vietą laisvalaikio struktūroje užima pramoga atskirose socialinėse grupėse.

Apie rimtąjį ir hedonistinį meną kalbėjo S. Rapoportas (MA).

Diskusijose dalyvavo L. Miškinienė, V. Goldbergas, H. Kobeckaitė, V. Kubilius, J. Mureika, K. Stoškus, V. Girdžiauskas ir kt.

Baigiamajame žodyje K. Stoškus dar kartą gynė poziciją, kad menas turi savo specifinę funkciją, nes polifunkcinėse teorijose (diskusijose jas atstovavo V. Goldbergas) kalbama apie kultūrinių vertybių surištumą, bet kaip jos surištos, lieka nepaiškinta. K. Stoškus akcentavo meno autonomiškumą, o ne „surištumo“ aspektą, taip pat dar kartą palietė tris pramoginio meno skyrimo kriterijus (vertybių rangas, išreiškimo būdas ir jutiminių dirgiklių intensyvumas). Jis pritarė V. Kubiliaus minčiai, kad pramoginės kultūros turinys yra pozityvus, bet jame slypi ir pavojus užkonservuoti jutiminį lygmenį. Baigdamas K. Stoškus pareiškė pageidavimą, kad pranešėjai parengtų savo pranešimus spaudai ir kad būtų galima ta tema išleisti leidinį.

G. Jurkūnaitė

FILOSOFIJOS TERMINIJOS KLAUSIMAI

Svarbus filosofinės minties gyvybingumo veiksnys — jos puoselėtojų dėmesys

terminijai. Jis sąlygojamas ne vien poreikio kurti naujus terminus, bet ir būtinumo tikslinti jau esamą terminijų sistemą. Pastariesiems klausimams aptarti ir buvo paskirtas Vilniaus Universiteto Filosofijos katedros išplėstinis posėdis, kuriame dalyvavo kitų Vilniaus bei Kauno aukštųjų mokyklų ir Lietuvos Mokslų akademijos filosofai.

Ižanginį žodį taręs doc. K. Stoškus trumpai apibūdino šios srities dalykų padėtį respublikoje bei pareiškė savo pastabas dėl kai kurių filosofijos terminų vartosenos. Pastaraisiais metais filosofijos terminijos reikalai gerokai pagerėję. Tai rodo tiek „Problemų“ leidinys, tiek ir neseniai išėjęs svarbiausias šios srities darbas — „Filosofijos žodynas“. Jame įtvirtintos mūsų kalbininkų ir filosofų pastangos toliau norminti terminų vartoseną, kurti naujus terminus, ieškoti lietuvišką atitikmenų kitose kalbose sukurtiems terminams. Sveikintinas žodyno sudarytojų siekimas įvesti apyvarton iki šiol mažai tevertotus terminus, suteikiančius naujų reikšmės niuansų tam tikroms sąvokoms (pvz., įdaiktinimas, išdaiktinimas). Džiugina ir tai, kad žodyne pataisyti kai kurie plačiai vartoti terminai, nevisai atitikę mūsų kalbos normas (pvz., mokslo ir technikos revoliucija, meno metodas ir pan.).

Deja, šio pobūdžio siekimai nėra nuosekliai realizuoti visoje žodyno medžiagoje. Pirmiausia tai pasakytina apie nelietuviškų pavardžių transkripcijos nelygumus. Nesuvienodintas vokiečių kalbos dvibalsio *ai* užrašymas (pvz., rašoma ir Haidegeris, Haizenbergas, ir Šveiceris). Skirtingai transkribuojamas minkštasis priebalsis *l* lotyniškos kilmės pavardėse. Dar viena žodyno bėda — nevienodas kirčiuotų galūnių pateikimas. Kartais tokios galūnės kažkodėl lietuvinamos (Toras, Diujis), o kartais — ne (pvz., Mejo). Atrodo, visai nepamatuotai lietuvinamos graikų pavardžių galūnės (kodėl, tarkime, Gorgijas pristatomas kaip Gorgijus?).

Norisi ginčytis ir dėl neva patikslintos kai kurių seniau vartotų terminų formos. Antai „apodiktiką“ žodynas siūlo keisti „apodeiktika“, nors čia pat vartojama būdvardis „apodiktinis“. Tuo tarpu visai be reikalo palikti nelabai vykę terminai. Kodėl viena estetikos mokslo kategorijų — didingumas — reiškia „kilnumo“ terminu? Juk juo pažymime ir tam tikrą etikos kategoriją. Beje, „kilnumo“

vartosena estetikoje jau turi tam tikrą istoriją. Pirmą kartą tokia prasme šis terminas buvo pavartotas lietuviškame N. Cernyševskio „Estetikos“ vertime. Savo ruožtu N. Cernyševskis išsivertė jį iš vokiečių kalbos, sykiu pažymėdamas ir vokiškąjį atitikmenį („Erhabene“). Lietuviškai ši kategorija tiksliausiai gali būti išreikšta tik „didingumo“ terminu.

Negerai, kad žodyne palikti žodžiai, turintys keletą reikšmių, ir kad nepaieškota jiems pakaitalų. Štai lietuvių kalbos žodis „supratimas“ gali turėti koncepcijos, suvokimo ir aiškinimo reikšmes. Terminas „supratimas“ teiktinas tokiais atvejais, kur kalbamasis objektas turi prasmę, reikalaujančią įsisavinimo, supratimo. Todėl, pavyzdžiui, žodynas turėtų siūlyti ne „materialistinę istorijos supratimą“, bet „materialistinę istorijos aiškinimą“.

Tikslumo stoka ir dar ne vienas žodyno siūlomų terminų — „švietėjiškumas“, „švietėjiškoji epocha“, „stebėtojiškumas“. Ar ne geriau būtų buvę juos pakeitus paprastesniais — „švietimas“, „švietimo epocha“ (tuo pačiu — ne „švietėjiškoji literatūra“, bet „šviečiamoji literatūra“), „stebimasis požiūris“. Pastarasis terminas, deja, nėra labai patogus, bet juo geriau apibrėžiamas norimas turinys. Vietoj žodyne gausiai vartojamų būdvardžių su priesaga *-inis* daug kur geriau tiktų nederinamasis kilmininkinis pažyminys (pvz., vietoj „filosofinis mokslas“ — „filosofijos mokslas“ ir pan.).

Labai abejotina, ar žodyne vertėjo įtvirtinti „dievostatos“ terminą (rus. богостроительство). Gerą jo pakaitalą pasiūlyti nelengva, bet ieškoti tokio pakaitalo tikrai reikėtų (gal „dievokūra“ ar pan.). Nepateisinamas ir termino „machajevščina“ siūlymas. Geriau jau būtų „machajevškumas“.

Baigdamas doc. K. Stoškus pasakė, kad jo pastabos nėra nediskutuotinos. Jis norėjęs atkreipti dėmesį į tuos žodyno trūkumus, kurių dabar jau buvo galima išvengti.

Doc. E. Krakauskas atkreipė dėmesį į tai, kad, deja, dar gana dažni mechaniško terminų vertimo atvejai. Tuo tarpu labiausiai pageidautinas būdas jiems kurti — vadovavimasis aiškiu dalyko supratimu, nagrinėjamos problemos kontekstu ir ieškojimas savo kalboje žodžių, geriausiai išreiškiančių šio dalyko esmę. Tuo nenorima pasakyti, kad reikia vengti

skolinių. Tačiau būtina juos vartoti saikingai.

Vyr. dėst. I. Ledas sakė, kad šiuo metu esama pakankamai šaltinių terminajai turtinti. Bėda tik, kad šiais šaltiniais — žodynais, gramatikomis — mažai naudojames. Jis pritarė nuomonei, kad būtina riboti būdvardinius filosofijos terminus su priesaga *-inis*. Ne vienu atveju juos galima keisti kilmininkiniu pažyminiu (pvz., visuomenės būtis, visuomenės ekonominė formacija, antikos filosofija ir pan.). Kalbėtojo nuomone, taisytiną „dėsningumo“ terminas, nes šio žodžio priesaga lietuvių kalboje rodo gausumą, turėjimą, o „dėsningumo“ terminu norima išreikšti panašumą į dėsni. Todėl gal geriau tiktų „dėsniškumas“? Abejotini terminai, kuriais nusakome įvairias idealizmo atmainas — „objektyvusis idealizmas“, „subjektyvusis idealizmas“. Teisingiau būtų „objektyvistinis, subjektyvistinis idealizmas“.

Prieš permelyg dažną pažodinių vertinių vartojimą kalbėjo ir V. Žemaitis (MA). Pavyzdžiui, vietoj termino „visuomenės nuomonė“ puikiai tinka „viešojo nuomonė“ ir pan. Sutikdamas su šia pastaba, doc. E. Meškauskas nurodė, kad mūsųose be reikalo primirštami terminai, jau turintys vartojimo tradiciją. Antai, „Filosofijos žodyno“ siūlomi „nutrūkstamumas“ ir „nenutrūkstamumas“ galėtų būti pa-

keisti „netolydumu“ ir „tolydumu“. Doc. E. Meškauskas taip pat pasiūlė susirinkusiems pagalvoti apie filosofijos terminų žodyną. Reikalas jį išleisti jau labai jaučiamas.

Vyr. dėst. A. Šliogeris palietė problemas, iškylančias studijuojant moderniąją Vakarų filosofiją. Yra labai daug šioje filosofijoje vartojamų terminų, kurie nesiduooda išverčiami į dabartinę mūsų terminijos sistemą. Čia reikalingos sutelktinės filosofų ir kalbininkų pastangos. Reikėtų galvoti ir apie kolektyvinius terminijos kūrimo ir tobulinimo būdus.

Doc. B. Kuzmickas (VISI), sutikdamas su kitų kalbėjusiųjų nuomone, irgi pažymėjo, kad nepateisinamai užmiršamos kai kurios terminų vartojimo tradicijos. Vis dar per mažai naudojamos ir lietuvių kalbos galimybės. Turime daug priesagų, leidžiančių kurti abstrakčias sąvokas, ieškoti subtilesnių reikšmės niuansų (pvz., visuma, visetas, visybė ir pan.). Kalbėtojas siūlė pagalvoti ne tik apie filosofijos, bet ir apie etikos, estetikos bei kitų specialių šakų terminijos žodynus. Jau turime žmonių, galinčių dirbti šį darbą.

Kalbamuojų klausimu savo pastabas pasakė posėdyje dalyvavęs Lietuvių kalbos katedros docentas A. Pupkis.

S. Venskevičius